

IV, Lind

Lyhykäinen
Historiallinen ja Maantieteellinen
kertomus

Savitaipaleen pitäjästä.

—
Kirjoittanut

A. Lindh.

—
Oma kustantama.

—
Wiipurissa,
N. N. Zilliacus'en kirjapainossa, 1879.

LAPPEENRANNAN
KAUPUNGINKIRJASTO

LAPPEENRANNAN MAAKUNTAKIRJASTO

92.874

PK C

LINDH, A.

LYHYKÄINEN HISTORIAALLINEN JA

..SAVITAIPALEEN PIT.

>>18066127 001 1 PKC

LAPPEENRANNAN
KUNTAKIRJASTO

Maikka ja ala.

Saimaan länsi eteläisellä rannalla, pienen Salpaus-
selän harjulla ja molemman puolifilla laiteilla on Sawitai-
paleen pitäjä 45—46 pituus ja 61—62 leveys piirien vä-
lissä. Rajapitäjinä ovat: pohjoisella puolella Suomenniemi
ja Kristina, idässä Taipalsaari, etelässä Klemi ja Luumäki,
lännessä Walkeala ja Mäntyharju. Sawitai-
paleen kirkolta on 9 peninkulmaa Wiipuriin ja Haminaan, 76 wirstaa
Mikkeliin ja 38 wirstaa Lappeenrantaan, ja kuuluu Wiipu-
rin lääniin, Lapweden kihlakuntaan ja on Suomenniemen
kanssa yhteisenä käräjä- ja nimismies-kuntana.

Koko pitäjän ala on 207,105 tur. alaa. Siintä on		
peltoa ja pellosi kelpvollista . . .	3,462	tyhnyrin alaa
niittyä ja niityksi kelpaawaa . . .	8,889	" "
kaskimaata	78,777	" "
lankaita	29,948	" "
teitä ja kartanon aluksia	469	" "
soita	17,342	" "
sammalisiä rämeitä	10,363	" "
wettä	44,538	" "

Maanlaatu, wuoret ja wedet.

Maanlaatu on yleisesti mäkitä ja wuorista, niin ettei
tasajaa peltomaita löydy kuin aiwan harwassa paikassa.

Niityt taas ovat enimmiten mäkien välisiä notkelmia
ja wesiä luhia. Warsinainen ja suurin mäenharjanne on
wähempi Salpausjellä, joka Kangas-selän nimisenä juoksee
halki pitäjän lännestä itään, päättyen Saimaan rantaan,
Taipalsaaren pitäjässä. Harjun keskimmäinen korkeus on

20—30 sylen välillä yli Saimaan vedenpinnan, vaan eritetyt kuffulat, niinkuin Hullasmäki ja Hyrkälänmäki ovat vieläkin korkeammat. Mainitulla harjulla on aiwan useita syviä ouruja ja pieniä lampia. — Maanlaatu itse harjulla on hiekkaa ja somerikkoa, vaan molemmiin puolilla laiteilla niittykaita, joko wiljetty tahi wiljelemättömiä. Pitäjän itäisiin ja pohjaisiin osa ovat Saimaan rantamaita ja saaria ja muutoinkin on pienempiä sisäjärviä aiwan paljon, joten Sawitaipaleetta saattaa sanoa warsin wesirikkaaksi pitäjäksi. Suurin sisäjärvi on Kuolimoijärvi, joka yli 3 peninkulman pituisena suuntaikse itä-etelästä länsi-pohjaiseen ja laskee wetensä itäiseltä puolelta Parto- ja Kärnänkoskien kautta Saimaaseen. Edelliselle koskelle on 10 ja jälkimäiselle 8 wirstaa Sawitaipaleen kirkolta Mikkeliiin päin.

Erään Saimaan lahdelman, Lawikan- (Sawi)-lahden ja Kuolimoijärwen välillä on noin 4 wirstaa leveä kanas, ennen mainittua Salpauselan harjua, joka Lawikanlahden ranteilta on aiwan sawista maata ja kutsuttu jo vanhastaan Sawitaipaleeksi, tästä taipaleesta on pitäjä saanut nimensä.

Parhaimmat niittymaat ovat useinmainitun Kangaselan eteläisemmällä puolella; ja suurimmat, vielä näihin vuosihin asti jotenkin hywinä säilyneet metsät ovat Mäntyharjun ja Suomenniemen rajoilla. Täällä asuskelewat vielä metsän kuninkaat karhutkin, tehden wälistä turmiolista tuhoa. Waan Wiipurin kauppiasten ajamiesten kirveet harwentawat vuosivuodelta jaloja metsiämme.

Muinaisuus ja historialliset vaiheet.

Pitäjän vanhimmasta asutuksesta ei kirjoittaja ole saanut mitään selviä tietoja. Waan kansa tarinoipi, että ison wihan aikana (1710—1721) katosi kansa Wenäläisten säälimättömän ja hirmuisen räätääläisyyden tähden monesta talosta, jopa kylästäkin, aiwan sulupuuttoon. Sillä aidan

seipäisiin pistetystä lappista ja piikki tynnyreissä kuoletetuista ihmistä kuulee vieläkin kerrottavan. Lauvas niityllä Hyrkälän lähellä sanotaan olleen paenneita kyläläisiä suuri talli täynnä, waan Wenäläisten sen sytyttäneen palaamaan, eivätkä lasteneet ketään pakenemaan. Senperästä sanotaan asukkaista muuttaneen tänne muistakin pitäjistä ja oman paikan asukkaat ottivat autio tiloja wiljelläkseen. Lappeenrannan tappelun (1741) jälkeen yhdistettiin Sawitai-pale silloisen kappelinsa Suomenniemen kanssa Wenäläiseksi woittomaaksi ja jäi siitä päiwin takasin walloittamatta. — Ruotjin ja Wenäjän raja määrättiin siihen missä nykyään on Wiipurin ja Wiikkelin läänin raja.

Saatuansa Lappeenrannan alkoivat Wenäläiset tehdä raja-warustuksia. Sawitai-paleen kirkolla olewiin mäenharjanteisiin kaiwoivat ampuma ja juoksu oja pyssymiehille ja tykkijunkkareillensa warustivat lujat multapatterit. — Näitä on vieläkin jotenkin ehjässä kunnossa kiwikoharjulla ja pappilan haassa. Kärnäntokelle warustivat he melkein yhtä wahwan linnoituksen kiwi-wallien kanssa kun Lappeenrannassakin, ja läheiset mäen kullulat myös muodostivat tykki-pattereiksi. — Nämä linnoitukset owat vielä jotenkin ehjät. Suomenniemen kirkolla oli myöskin vähäinen warustus ja samoin Walkealan rajalla Järventaipaleessa. Niwan luonnollista oli että kansa kärsi paljon sotawäen majoituksen ynnä muiden rasitusten tähden näin rajapitäjässä rauhanakin aikana. Waan suurimmalleen nousi kansan rasitus 1788—1790 sodan kautta. Sillä sotawäki poltti aidat pelloilta, tappoi karjan laitumelta ja otti mitä waan kelpaawata löysi. Zhmifet pakenivat metsiin säilyttääkseen edes henkensä. Paljon kuoli kummiinkin yli tawallisuuden näinä sotaisina vuosina, niinkuin seuraawa taulu osoittaa:

Wuosina.	Syntyneitä.	Kuolleita.	Wihittyjä.
1777	128	86	19
1788	96	235	6
1789	113	139	26
1790	92	363	54
1791	118	124	77
1792	177	51	52

Wuosi 1788 näyttää olleen enin rasittawainen, sillä ainoastaan 6 avioparia on silloin wihitty.

Warjainaiset tappelut tapahtui täällä wasta w. 1790 15 p. Huhtikuuta Parta- ja Kärnäkoskella ja 4 p. Kesäkuuta Sawitaipaleen kirkolla. Kuninkaan Kustaa III:nen käskystä walloitti eversti-luutnantti Hrjö Henrik Jägerhorn Partakosken ja Kärnäkosken warustukset ja pakoitti siten Wenäläiset takasin Sawitaipaleen kirkolle warustettuihin asemiinsa. Wanhat kertoivat Wenäläisillä olleen niin kiireen pakenemisen Partakoskelta, etteivät woineet raha-arkkuansaakaan ottaa mukaansa, waan olivat haudanneet sen kakarakoon. Huhtik. 30 p. tekivät Wenäläiset ankaran rynnäkön Saimaan ja Kuolimoinjärwen jäätä myöten Kärnäkoskea ja Partakoskea wastaan. Mutta Jägerhornin walppaus ja hänen wäkensä miehuus esti wihollisten hankkeet ja rynnäkö työtiin onnella takasin. Sawitaipaleen kirkolta on Kuolimoinjärweä myöten Kärnäkoskelle ainoastaan 5 wirstaa. Luultawasti eivät Kärnäkosken warustukset olleet silloin vielä nhyjisesä muodossaan, waan ovat jälkeinpäin paljon wahvistetut. Paitfi edellä mainittuja multawalleja hakkasivat Wenäläiset sodan shttyhesä Sawitaipaleen kirkon ympärhys kankaat pittä kantoijeksi kasteksi, jättäen puut kantoihinfi kiini.

Näin warustettua asemaa wastaan tekivät Suomalaiset rynnäkön 4 p. Kesäkuuta, niinkuin ferwotaan, kolmelta

eri puolelta. Oliwat muka jakaneet wäkensä siten, että yksi osa kulki Kuolimoinjärven länsirannaitse Kieselän kylän tietä, ja toinen tavallista maantietä Kärnänkoskelta päin; josta taas osa kiersi metsän kautta nyhjäisen kestikiewarin puoliselle kankaalle ja kaikkein piti samalla tunnilla tekemään rynnäkö. Waan, joko odottamattomien esteitten, huonoin teitten, tahi niinkuin kansa kertoo, petoksen tähden wiipyhivät toiset osastot kauvemmin, kun Kärnänkoskelta maantietä myöten tulewa ja siten se joutui yhästään tuleen. Parosillan oliwat Wenäläiset särkeneet, joten siinäkin wähäisen wiipyytyksen tähden monta haavoitettiin. Yli wirstan matkan oliwat Suomalaiset suojaatta Wenäläisten tykkien ja kiväärien tullelle Hulkan pelloilla ja Ruhaniemen rinteillä. Sentähden kärkeiwätkin he tässä tuntuwan tappion, warsinakin kuin Wenäläiset saivat käyttää koko woimansa tätä yhtä osastoa vastaan. Yksi ainoa Suomalainen sanotaan saapuneen nyhjäisen käräjäkartanon portille asti. Sen Wenäläiset wangitsiwat ja paniwat kellotapuliiin. Waan keinokas sotilas oli solmennut kelloen soittonuorat yhteen ja laskenut itsensä takapuolen luukusta alas, päästen siten karhuun. Enin sanotaan Suomalaisia haudatun Ruhaniemen kujanjuuhun. Vieläkin löytyy tältä sotatantereelta kivarin ja tykin luotia, joista suurimmat painaawat yli 12 naulaa. Kunnilla täytettyjä kokonaisia sytytyks pommeja ja kappaleita niistä, on myöskin löytnyt. Wenäläiset saivat hywisä ajoin tiedon Suomalaisen tulosta. Sillä heidän etuwah-tinsa oli 4 wirstaa kirkolta Kärnänkoskelle päin Piketti kalliolla. Siitä puoliwirstaa kirkolle päin Pyskalliolla, josta näkyy selwästi kirkolle, oli pystytetty oljilla ympäröity riuku, jonka nenässä oli terwaastia. Tämän riuwun piti wahdin sytyttämään merkiksi Suomalaisen tulosta. Vieläkin nähdään sanotulla kalliolla kivarannio, erään kiven wieressä missä riuku oli pystytetty.

Prinszin Nasau'sta sanotaan olleen Wenäläisten johtajana ja tulleen haavoitetuksi Sawitaipaleen kirkolla. Par-

takosken talonpojat olivat Suomalaisten mukana tienneuvojina.

Bekastin kankaalla, nykyisen Oskolan hovin luona, olivat Suomalaiset vaatettaneet pitkiä kantoja ja katselleet huiviksensa Venäläisten erhetystä niitä ampuessaan. Etteivät kiikarit olleet aivan yleisessä käytännössä, todistaa muun muassa sekin erhetys, että Hulkon lahen-pellolla olevata vanhaa saunan-lautojen aluspatfasta, joka oli saunan purettua jäänyt seisomaan, olivat Venäläiset oikein kilvalla ampuneet, niinkuin siihen seisattuneet luodit todistivat. Marttilan kylä oli kirkolla olevan tappelun aikana Venäläisten luotien alaisena. Huoneita ei sanota kumminkaan palaneen, ehkä Venäläiset pommittivatkin niitä, niinkuin särkyneistä pommien kappaleista on nähtävä. Vieläkin on Hulkolla vanha aitta, jonka seinien läpitys on tykin kuula lentänyt. Marttilan kylän asukkaat olivat paenneet Paskasvuon vuoren ja Tyryn suuren kiven taakse. Kirkon kyläläiset olivat myöskin paossa. Muutamia oli ollut potaatti-kuopissa ja kaimoisfakin. Eräs Marttilan tyttö oli ollut Kivioron aholla kiven takana, waan pitänyt jalkaansa kiven laiteesta ulompana ja saanut phsyyn luodin aivan keträsluuhunsa. Sotawäen tohtori oli sen tappelun tauvottua ottanut ulos. Venäläiset olivat juuri syömässä Suomalaisten tullessa kirkolle, ja jättivät puuropatansa vielä aivan koskematta Hulkon riiheen. Sanotussa talossa on muistona Venäläisten siinä asunnosta vanha „kasakkatalli“, jossa kasakat pitivät hewofiansa ja tallin ikkunan lautana on vieläkin kasakain jalkilauta.

Wäärälän rauhassa (14 p. Elokuuta 1790) jäi Sawitaipale niinkuin ennenkin Wenäjän alamaiseksi, ja kärsi yhä suurta rasitusta rajalla majoilewista Venäläisistä. Sotakurin sanotaan nyt kumminkin paljon parantuneen ja sotamiesten wallattomuudet vähentyneen. Waikka Venäläiset niinkauwan asuiwat täällä, ei ainoatakaan perhettä ole jäänyt

tänne warjuinaisiksi asukkaiksi. Muutamia tyttöjä oli heidän kanssaan mennyt.

Hirmuisimpana kaikista entisien aikain muistoista pitää kansa täällä tapahtunutta, wätisen sotamieheksi (rekrutiksi) ottamista. Siitä kerrotaan seuraavaisesti:

Useampia miehiä kutsuttiin ympäri pitäjää kirkolle nimismiehen luokse. Täällä määrättiin heidät sitojiksi (sotiksi ja kolowiksi) ja annettiin luettelot kaikista niistä miehistä, joita heidän tulisi ensimmäiseksi koettaa sitoa. Waan jos eivät niitä saisi, niin sitten saivat ottaa muitakin. Kulakin „kolowalla“ oli määrätty miesluku, ja jos ei saanut tähteen, niin joutui itsekkin sotilaaksi. Missä arvojärjestyksessä sitominen tapahtui, kuwailee seuraava runonpötkä: „Ensin remusi renkien kanssa, sitten populipoikaisiin, viimein tarttui talolaisiin“.

Kirkonkirjaan on pantu seuraava muistutus: W. 1797 Lokakuun 29 ja 30 p. välisenä yönä tapahtui täällä Sawitaipaleessa ensimmäinen sotamiehen otto. Tämä säikähdytti niin, että 10 ja 12 wuotiset pojat paitasillaan juoksiwat pakoon huoneista ulos piiloutuakseen. Sairaat, jotka vielä woiwat vähänkin liikkua, ryömiwät sänkyhistänsä ja pakeniwat ulko-huoneisiin. Seuraavana päivänä nähtiin äiteä, joilta pojat oliwat riistetyt, ja waimoja, jotka oliwat kadottaneet miehensä, käyhän parkuen talosta taloon walittaen surkeuttansa. Walitus oli niin yleinen että ilma wapiji heidän itkunsa äänestä. — Kuinka monta poikaa ja miestä silloin otettiin, ei ole merkitty.

Monet löiwät formet kädestään, tahi taittoiwat etuhampaansa tullakseen siten kelpaamattomaksi, ja suuri joukko pakeni Kuotsin rajan yli.

Wimmeimäksi täältä otetuista sotilaisista eli eräs Lindh, joka 35 vuotta Wenäjällä palweltuansa palasi alaupseerina synnyinmaahansa wiettämään wanhuutensa päiwii.

Kuinka tärkeänä Sawitaipaleen sotawarustuksia pidettiin Wenäjällä, osoittaa se, että itse Keisarin käwi niitä

katso massaa. Siitä on kirkonkirjaan merkitty seuraava muistutus:

Yön, 13 ja 14 päivän välillä Toukokuussa 1795, oli Hänen Keisarillinen Korkeutensa Suuri-ruhtinas Constantin Paulowitsch, matkustaisjaan Kärnäkosken linnoituksessa, viettänyt täkäläisessä pappilasessa. Tässä tilaisuudessa esitteli Guvernööri Herra Salaneuwos v. Sacker, pitäjän papit: Europæuksen, w. pastori Platanin ja apulaisen Nordströmin 14 p. Toukokuuta Hänen Keisarilliselle korkeudelleen ja saivat armon suudella Hänen poskia.

Wuonna 1803 kun Hänen Keisarillinen Majesteettinsa Alexander Paulowitsch matkusti Ryminkartanon voittomaassa, kohtasi Sawitaipaleen pappilata se onni, että Keisari seurueensa kanssa hyväksyi näki 29 p. Toukokuuta kello 7 illalla täällä pysähtyä. Armollisimmalla mielisuosiollansa vastaanotti Hänen Majesteettinsa omakätisesti yhden wenäjäksi tehdyn kirjallisen onnentoivotuksen, jonka pastorin lapsi Hänelle tarjosi, ja alensi itsensä Armollisimpaan kansapuheeseen ei ainoastaan pastorin, mutta myöskin sen lapsen kanssa. Noin puolen tuntia täällä viihtyihänsä, jatkoi tämä korkeawieras matkaansa Monolan kautta Daawettiin. Tämän tilaisuuden muistoksi armoitettiin pastori Keisarin Pietarista hänelle lähettämällä, noin 250 ruplan arvoisella, kultatuusalla. Tämä muistoon kirjoitetaan suuresti kunnioittawalla kiitollisuudella jälkeentulewaisille tiedoksi ja muistoksi. Hallitioissa tähän aikaan vielä harwinaisesti tawattawasta alentawaisuudesta ja Keisarillisesta anteliaisuudesta, jolla Keisari Alexander I:nen niin yleisesti voitti Yffellensä alamaistensa sydämet. Kansa kertoo Keisarin silloin käyneen, niin kuin aiwan luonollista olikin, Kärnäkoskella ja oli käskenyt Pönhaudan mäellä, 4½ wirstaa kirkolta, seisattamaan hewoiset. Katfeltuansa tältä erinomaisen korkealta ja laweanaätöwalaiselta paikalta yli Kuoleminjärwen, saarien ja salmien, jossa liikunäisenä Paosjalon saari paljaana kiviakona esiinyy katsojalle (nykyinen tie on uudella paikalla), oli

Hän lausunut: „Paljasta wuorta ja kiwiffoa“. Keisari Alexander I:nen näyttää tahtoneen, waiwoista huolimatta, tulla tuntemaan sitä maata ja kansaa, jonka hallitsijaksi Zumala oli hänen määrännyt.

Ryhjään ei Kärnäkosken linnoituksessa ole mitään asuntoja. Maanomistaja pitää niitä heinämaanansa ja sanotaan pahaksuwankin, jos tapaa jonkun katsetian siellä.

Sodan 1853—1855 aikana kävi täällä kumminkin useita sotaherroja aiwan ominlupinsa tarkastelemasa. Nuorukainen, joka käwelet näillä urhoin haudoilla, muista ruuollian sanoja:

Täs' on se weri wuotanut
 Edestä meidänkin,
 Täs' ilonsa on nauttinut
 Ja tässä huoltaan huokailut
 Se kansa, jolle muinoisin
 Nuoremme pantihin.

Erityisiä weroja sotawäen elättämiseksi on Sawitai-paleesta waadittu ja maksettu, niinkuin seuraawa pöytäkirjanote näyttää, joka on tähän kokonaisena otettu:

Korkeasti kunnioitettawan Gaminan konsistoriumin käskyn päälle siitä 15 päivästä Joulukuussa tänä vuonna 1806, kirkkoherroille yhteisesti, kuuloitettiin kassi kertaa saarnastuolista yhteinen kirkon kokous, joka Kruunun Nimismiehen Kollegia Registratori Siponjuksen läsnäollessa, pidettiin Sawitai-paleen emä-kirkossa, sinä 26 päivänä tässä kuussa seuraawaisella tawalla:

Ensistään luki Herra Prowasti alttarilta suomeksi Hänen Keisarillisen Majesteettinsä kortian julistuksen siintä 30 päivästä Marraskuussa, perheen miesten edessä, jotka silloin melkein tarkoin kuussa oliwat. Silloin pyysi hän hywillä muistutuksilla ylöskohoittaa niitä läsnäolewaisia nöyrään awullisuuteen meidän waarasja, olewaisista isän-maamme kohtaan, kuin myös totiseen kiittolisuuteen meidän niin hempiätä Keisariamme kohtaan, joka Hänen kohta kuus-

den vuotisen hallitusensa aikana, on antanut erinomattain Suomen Suvernementin asuwaisille merkillisiä todistuksia Hänen Keisarillisesta armostansa ja isällisestä hempeydestänsä. Sentähden muistutettiin maakunnalle, kuinka refruuteinotto meidän Suvernementisjämme on helpommasi tehty, sen kautta, että kasarmia suurella kustannuksella on ylös rakennettu, mutta myös maan sotawäen tekemisestä; ja viimeiseksi kuinka Hänen Majesteettinsa asetus on armollinen, jossa Hän jätti täällä olewaisten alamaisensa omaan waltaan, että itse määrätä sen ulosteon, jolla he maan sotawäen ylläpitämiseksi auttaa tahtowat.

Sen jälkeen ruvettiin neuvottelemaan, kuinka Hänen Keisarillisen Majesteettinsa isällinen tahtomus, että wapaitehtaisesti tehdä apua maan sotawäen ylläpitämiseen pitäisi tähtettämään. Tämän maan köyhyys, jonka monet katuwuodet, ja erinomattain se viimein edeskulunut, owat matkaan saattaneet, esti kowasti niitä läsnäolewaisia maakunnan miehiä olemasta niin runsaat heidän maksosjansa, kuin se suuri tarwis ja heidän welvollisuutensa waativat. Tämä asia waarin otettiin ja päätettiin:

Että seurakunnan Kirkkoherra Konrahti Prowastin Europaeuksen piti maksamaan kolme tynnyriä, kappalaisen Menuanderin puolitoista tynnyriä rukiita, ja Kruunun nimismiehen Koll. Reg. Siponiuksen 5 ruplaa rahaa; mutta maakunta piti jaettaman kolmen klassiin eli luokkaan, sillä tawalla, että ne jotka tulewat luettawaksi siihen ensimmäiseen, maksawat 50, ne jotka toiseen 30, ja ne jotka pannaan siihen viimeiseen maksawat 15 kopeikka jokaiselta podusnilla (henkirahalla) olewaiselta sielulta; ilman niitä joiden edestä läänit maksawat. Paitfi sitä, piti jokaisen Solowan aluksen hankkimaan 25 kelpaawaista pysyvä.

Että määrätä kuka kuhunkin klassiin pitäisi pantamaan, se asia löydettiin hywäksi jättää Kirkkoherran, Kruunun nimismiehen, Pätijotskin, Sotskin ja Kylanwanhimpien haltuun.

W. 1812, 4 p. Syyskuuta pidettiin kirkonkokous Kuvernöörin käsystä, jossa myös pyhettiin apua pitäjän makasiinista, isänmaata raskittavan sodankustannuksiin. Yksimielisesti myönnettiin korokopat vuodelta 1810 ja 1811 sanottuun tarkoitukseen, sillä ehdolla ettei niitä pitäjän tarvitseisi vetää maksutta.

Kistalla myös koottiin apua.

Viimeisen venäjän ja Ruotsin välisen sodan (1808—1809) aikana ei täällä mitään tappeluita ole ollut. Sillä Ruotsalaiset eivät enään koettaneetkaan Savitaipaletta valloittaa. Sanotaan ainoastaan olleen suuren vastuksen sota-vaen majoituksesta ja kuormain kuljetuksesta. Ihmisiä nähty kumminkin kuolleen noin puolitoista sataa yli tavallisuuden, ja kirkonkirjaan on pantu muistutus useimpien tautein silloin raiwonneen täällä. Tämän jälkeen on Savitaipale edistynyt rauhallisesti, ollen aina kuuliaiset laillisille hallitsijoillensä.

Kirkolliset vaiheet.

Milloin täällä alettiin kristinoppia saarnata, siitä ei löydy mitään historiallisia muistoonpanoja. Waan jotenkin todenmukaiselta näyttää, että se tapahtui jo katolisuuden aikana. Sillä kansa tarinoipi tulleen tänne kaksi munkkia, joko Wiipurista elikkä Lappeenrannasta kristinoppia lewitämään. Niwan luonnollisestihan sen voimme ajatella tapahtuneeksi siten, että kristillishyden pääpöjänä täällä etelä-Sarjalassa pidettiin Wiipuria, josta sitte papit ja munkit tekivät käännhysmatkoja läheisille seuduille.

Sitä todenmukaisemmalta näyttää tämä arwelu, koska tiedämme Lappwedessä eli nykyisessä Lappeenrannassa löytyneen jo warjinaisen kirkkokunnan 1437. Ja koska ei Lappeenrannasta ole kuin 3 peninkulmaa wettä myöten nykyiselle Savitaipaaleen kirkolle, niin luultawasti Lappeenrannan papitkin käiwät Savitaipalaijille ensimmäisiä totuuden sa-

noja julistamassa. Waan todelliselta näyttää myös se, että he Wiipurista ehkä kutsuivat pari munkkia warsinaiseksi saarnajiksi Sawitapaleesen. Koska tietömässä ja harvassa asutussa seudussa on melkein mahdolloin, niin keskellä kuin talwellakin, muualle kokoontua kuin wesiän rannoille, niinpä täälläkin sanotaan ensimmäistä Zumalan-palvelusta pidettyksi Kuolimoinjärwen länsi eteläisimmässä pohjukassa, jota vielä sen muistoksi nimitetään Pyhä-paulaksi. Tämän lahdelman läheisyydessä löytyykin pitäjän suurimpia, ja ehkä jo jotenkin vanhaan aikaan asuttuja kyliä. Edellämäin tunnetun paikan wastapäätä oswata rantaa, maata sekä järweä nimitetään Pönhaudaksi, joka luultawasti on tullut ruotsalaisesta sanasta „bön“ (rukous-)hauta. Tämän paikan pohjoispuolella löytyy myös jo vanhaan aikaan asuttuja seutuja, ja sieltä etelään päin Pönhantaan pistäwätä pitkää nientä nimitetään Katajaloksi, joka ehkä matkustajoiista on saanut nimensä. Mitään kirkollisia rakennusjäännöksiä ei näissä kummassakaan paikassa löydy. Nykyiseltä kirkolta 2½ wirtaa itäpohjaiseen päin on Pönthylä niminen kylä, joka myös lienee muodustunut ruotsalaisesta sanasta „bön“.

Ehkä ei warmalle historialliselle totuudelle perustettuina, niin jotenkin luotettava kumminkin on, että näillä kansan tarinoilla ja arweluilla on jonkinlaista todellista perää. Sillä päinwastoin näyttäisi se aiwan luonnottomalta, etteiwät Lappeenrannan papit olisi tänne jo jotenkin aikaisin matkustuksia tehneet kristillisyyden lewittämiseksi. Waan kun Lappeenrannan wanhimmat kirkolliset waiheet pappinensa eiwät ole historiallisessa muistossa säilyneet, niin on Sawitapaleenkin kääntymys-historia siten unhotuksiin jäänyt. Aiwan warmu kumminkin on se, että nykyisen pappilan pellolla on ollut hautausmaa, joka sanotaan olleen katoliikkiläisten. Nytkin vielä nähdään pellon rannan puolimaissa ojasia useita ihmisten luita. Polwi polwelta on myös säilynyt tarina, heillä olleen kirkkona erään „pyhtingin“-moisen huoneen, jota kutsuttiin Peltoilahden kir-

kojki. Viimeksi mainittuun paikkaan olikin kansan aiwan fopiwa koloontua kaikista edellämainituista paikoista, kun waan ferran alfoiwat kristillishyhteen mieltynä ja sitä kunniasfa pitää.

Mitään rakennuksen jäännöksiä ei tässäköön enään tawata. Wanhimmat historialliset tiedot kertowat Taipaleen kirkosta w. 1541, ja sen luulewat kirjailiat tarfoittawan Taipaleen saarta. Waan wanhojen tarinain mukaan tarfoittaisi Taipale Sawitaiपालेन ja Taipalsaaren pitäjiä yhteensä ja sitte niiden erottua alettiin toista aiwan luonnon mukaisesti nimittää Sawitaiपालेन ja toista Sawitaiपालेन saareksi, jonka alusta kumminkin käytännösssä jätettiin sana sawi pois, ja sitten jäi: Taipaleensaari, Taipalsaari.

Historiallisten tietojen mukaan kuului Taipalsaari ensin Lappweden kappeliksi, waan erotettiin siitä omaksi kirkkoherrakunnaksi w. 1571. Samojen tietojen mukaan luullaan ensimmäinen lutherilainen kirkko Sawitaiपालेन rakennetuksi vuoden 1590 paikoilla, ja kutsuttiin Beltoinlahden kirkoksi, saman nimisen kylän mukaan. Omaa pappia ei Sawitaiपालेनssa silloin vielä ollut, waan Taipalsaaren papit käwiwät täällä toimittamassa Sumalanpalwelusta aina wuoteen 1640, jolloin Sawitaiपालेन rakennettiin uusi kirkko, sai oman warsinaisen pappinsa ja pääsi siten itsenäiseksi kirkkoherrakunnaksi. Viimeksi mainittu tapaus on epäilemättä luettava maamme silloisen kenraalikuvernöörin kreivi Pietari Brahen ansioksi.

Ensimmäinen eli wanhin tunnettu kirjallinen asetetus Sawitaiपालेन kirkosta ja pappilan maatilasta on annettu kunnikaallisen Majesteetin tahdosta Wiipurissa 9 p. Marraskuuta 1639, ja wapaasti suomennettuna kuuluu:

Erik Gyllenstjerna Nynäsin, Uräsin ja Gärnäsin omistaja, maaherra Karjalassa yli Wiipurin, Sawonlinnan ja Kyminkartanon läänien.

Annan tämän kauti tietäväksi, koska se on hänen kunnikaallisen majesteettinsä armollinen tahto, ja kun saapunut pyyntö on tehty Taipalsaaren pitäjän jakamisesta pitkän kirkkotien tähden,

joka heillä tämän suhteen on ollut, ja fiksi hyväksii nähneet myönnättää Peltolainlahteen uuden kirkon rakennettavaksi, että kansa Sumalan autauksi tekewällä sanalla enemmän sielunsa autuudeksi opettaiisiin ja rawittaiisiin; niinmuodoin ja koska korkeasti nimitetty hänen kuninkaallinen korkeutensa saman kristillisen työn edistämisefksi on armollisimmasti säätänyt, että näille tällätawoin perustetuille uusille kirkkoherrakunnille, jotkut määrätty tilukset lisäksi ja waltansa alle pantaiisiin; sentähden olemme me tämän asianomaisen täyttämiseksi tälle kirjeen omistajalle kunnioitetuilta kapitulilaisilta uskotulle kirkkoherralle nimitetyssä Peltolainlahdesa kunnioitetulle ja hywin oppineelle herralle Laurentius Petri tämän kirjeen woimalla myöden antanut, että hän papintilukfiksi saa omistaa, wiljellä ja käyttää Peltolainlahden kylässä olemat kirjallisesti nimitetyt autiot tilat, nimittäin Vertill Utkoisen $\frac{1}{6}$ ja Olof Hatisen $\frac{1}{12}$, jotka yhteensä tekewät $\frac{1}{4}$ osan. Ja koska hän näin pienellä tiluksella waiwoin woi tulla toimeen, sallitaan hänelle parannukseksi (lisäykseksi) Raskein kylässä, joka on puoli peninkulmaa nimitetyistä kappelista Knut Sairalaisen autio $\frac{1}{4}$ werotila, siitä saakka kunnes ratsumies Urban Haiminen woipi toimittaa, että hän hyväntahtoisesti muuttaisi pois tilaltansa, jossa hän asuu, ottaen itselleen asunnon toisessa paikassa yhtä hywällä tiluksella ja sitä vastaan luopua omastansa, joka jäi pappilan tilukseksi, syystä, että se katsotaan sille sopiwaksi. Kaikkien joihin tämä koskee, erittäinkin nimismiehen on tätä seuraaminen, sallinen tämän kirkkoherran nauttia lituksellaan sen werowapauden ja ne wapaudet, jotka toisilla tawallisesti on. Tehty Wiipurin linnassa 9 p. Marraskuuta 1639.

Grif Gyllenstjerna.

Tästä nähty, että warjinaista papintilaa ei täällä wielä edellämainittuun wuoteen asti ollut, ehkä kirffo jo puoli wuosisataa siitä ennen tänne rakennettiin.

Kolmas kirffo rakennettiin w. 1769, waan ennenkun ehti oikein walmiiksikaan, paloi se ukkosen tulesta kesällä w. 1773. Tässä tapahtui Sawitaipaleen historiallisille tiedoille arwaamatoim wahinko, sillä kaikki kirkon kirjat ja muut historialliset muistoon panot, jotka säilytettiin kirkossa, paloiwat samalla. Winoastaan 1 kirja, johon papit oliwat kirjoittaneet lasten syntymiset alkain wuodesta 1740, säilyi pappilasasa palamatta. Palon tapahtuessa kertowat wanhat olleen niin myrskyisen etelä tuulen, että palawat kattolau-

dan palaiset lensivät ilmassa aina 3 ja 4 wirstan päähän Marttilan kylän maille Suruoppaan asti. Raha-arkun, joka myös säilytettiin kirkossa, oli luffari Platán wetänyt läpi kirkon pois, vaikka tuli kefäleitä oli jo katosta tippunut. Marttilan kylän lapset olivat nähneet kuinka tuli kiersi ympärä kirkontornin niinkuin punainen wyö, silloin kun se sytytti sen palamaan.

Uuden eli neljännen kirkon rakentaminen alettiin jo kohta seuraavana vuonna. Waan vihittiin vasta w. 1794. Luultavasti olivat näin waltakunnan raja pitäjässä sotaiset melskeet suurena haittana sisälliselle edistykselle.

Ei puolta vuosisataa kulunut umpeen, ennenkun huomattiin tämä uusi kirkko aivan ahtaaksi seurakunnan yhä lisääntywälle wäestölle. Se ei liene muutoinkaan ollut kaitinpaikoin aivan wahwaksi rakennettu, koska uskonpuhdistuksen riemujuhla 1817, jolloin wäkeä oli aivan tunkemalla kirkossa, sanotaan lehterin eli parwien rustaneen niin kowasti, että pelättiin niiden kokonaan putoawan alas. Sentyhden päätettiin rakennettawaksi uusi kirkko paljoa awarampi ja muutoinkin sopiwammalle paikalle. Edelliset kirkot olivat olleet nykijässä hautausmaassa, joten se käwi aivan pieneksi ja muutoinkin ilma kirkossa tuli ihmisten terweydelle wahingolliseksi. Suurena syhynä ilman turmiollisuuteen ja hajuun kirkossa oli myös se, että aivan paljon ruumiita oli haudattu kirkon ja sakastin alle, joista muutamat olivat aivan nullalla peittämättömiä, niinkun wanhat kirkon purkajat sanomat nähneensä.

Grimielä syntyi seurakunnassa uuden kirkon paikasta. Toiset tahtoiwat sitä Hakamäelle tahi Hakamäen ja hautausmaan väliselle nurmelle, waan Luumäen rajalla päin asuwaiset pyhivät sen tehtäväksi 5 wirstaa entiseltä paikaltansa Monolcan päin Oulikalau kankaalle. Heidän vaatimuksensa katsottiin kumminkin sopimattomaksi. Sillä aivan työläs olisi saarisfa, ja kaikkien Kuolimoinjärwen toisella puo-

lella asumaisten wesiattakaisten ollut saattaa ruumiitansa hautaan keijäiseen aikaan.

Sentähden päätettiin viimein kirkko rakennettawaksi hautausmaan ja Hakamäen väliselle kedolle ja paalutettinkin jo siihen. Waan kokemuksensa ja taitonsa puolesta mainion rakennusmestarin Johan Salosen ehdotuksesta, muutettiin rakennus tuuma kirkon nykyiselle paikalle, wähäiselle mäen tyyppäälle maanteitten ristifkoon. Tästä on aiwan kaunis ja wiehättävä näköala Kuolimoinjärwen monien saarien ja salmien ylitse. Perustuskiwi tähän Herran huoneesen lasfettiin w. 1823, ja tämä muhkea torninen kaunis rakennus valmistui kesällä 1828, wihittiin 4 päivänä Joulukuuta ja kutsuttiin Nikolaus. Ensimmäisen kerran oli tässä Jumalan palvelusta wietetty jo jouluna 1827, ehkä ei siinä silloin vielä penkkiäkään ollut.

Kohta työn alusfa kuoli wanha rakennusmestari Johan Salonen ja hänen jälkeisefkensä tuli nuori rakennustaituri David Rahikainen, joka johdatti työn kunnialliseen päätöfkeen.

Nämä molemmat rakennuttajat olivat syntyisin talonpojan poikia Rahikkalan saaren kylästä Sawitaipaleen pitäjästä.

Sille mäelle, jossa nykyinen kirkko on, olivat Wenäläiset vuosien 1788—1790 sodan aikana tehneet multawallit, jotka rakennuksen wuoksi tasoitettiin. Sentähden pe-loittelewat muutamat wieläkin kansaa, että jos jota tulee, niin kirkko täytyy purkaa ja ne multawallit jälleen siihen rakentaa entiseen kuntoonsa.

Rikkauksen mestarina oli myös omar pitäjän mies David Ahrielansaari; paitfi alttarin ja saariastuolin nikkafi eräs Sawonlinnalainen, jolle palkaksi makfettiin 400 ruplaa pankosfa.

Seinähirret owat wahvoja ja solwakoiia honfia kaitfi kaswaneet Sawitaipaleen metsisfä, ja oman pitäjän miehet owat ne kauniisen lyhween tupelt-salwameen hakanneet ylös.

— Muodoltansa on kirkko niin kutsuttuja tupelt-kirkkoja, korkeilla seinillä ja aivan korkealla kahdeksan kulmaisella tornilla, jonka ensimmäisessä mutkassa ovat neljällä kulmassa sisään näyttävät suuret lasit. Seinien lasit ovat myös tavallisen kookkaat ja niiden päällä ovat vielä puoli pyöreät vähäisemmät ikkunat. Siten woipi kirkkoa, warsin ylhäisen asemansa vuoksi, sanoa aivan waloisaksi. Alttari ja saarnastuoli ovat maalatut walkeaksi ja lehterien laidat ruohonpäiseksi, waan muutoin on kirkko sisältä maalaamatta. Alttarilla on noin 3 kyhnärää korkea ja kahja leveä taulu kuwailien Wapahtajaamme ristillä, jonka juurella seisoo hänen äitinsä ja äitinsä sisär. Taulun molemmissa hläkulmissa on enkelin kuwat, ja ristin juuressa nähdään pääkallo, jonka ympäri käärme on kiertäinyt.

Wläpuolella taulua on puusta tehty säteilewä Wan-hurskauden aurinko. Alttari-pöytä on peitetty punaisella weralla ja sen päälle asetettu walkea waate siten, että waan laidat jääwät ympäriltä näkywiin. Pöydällä on vähäinen messinkinen wapahtajan kuwa. Ympäryks-aitaus on tehty warwatuista pulikoista ja päällhystä peitetty walkealla waatteella. Polvien notkistus-jalku on myös päällhystetty punaisella weralla. Pappien juhlapukuna säilytetään sakastissa 2 messupaitaa, toinen mustasta ja toinen punaisesta sametiista. Ne ovat hihattomat hopea- ja kulta-kalunkeilla kaunistetut lewätit, joitten kummankin etupuolella on säteilewä kolminaisuus ja takapuolella suuri risti. Saarnastuoli on alttarin oikialla ja luffarin penkki, wanhan kirkon saarnastuoli, sen wasemmalla puolella. Puoli vuosikymmentä sitten tehtiin kumminkin uusi luffarin penkki alttarin wastapäiselle lehterille eli „suurelle parwelle“.

Reskellä kirkkoa on suuri waskinen ruunu ja altarin edessä lasinen howineuwas Antti Göössiin lahjoittama ruunu. Vielä on 7 pienempää lätkistä ruunua ja vähempiä synttelin jalvoja jouluaamua warten. Muutamat tässä pitäjässä syntyneet, Pietarissa asuwaiset, awat lahjoittaneet suuria

wakfi-kyntteliä alttarilla poltettawakfi. Tornin toisesja jafosja owat myös lasit, waan eiwät näytä firkkoon. Päälhs-huippu on katettu läkällä, joista ainoastaan tukewa läkällä wuorattu risti, pistää näkywiin. Raikista ylhäisempänä, täällä päätä wiimaawassa korkeudesja, on maanettineula, jonka alapää on kiinnetty maahan johtawaan messinki-lewyyyn. Noin parikymmentä vuotta sitte poltti ja rikkoi ukontuli kokonaan tämän johdattajan, waan onneksi ei kumminkaan firrko syytynyt tuleen.

W. 1859 wuorattiin seinät laudoilla, jotka maalattiin waalean siniseksi, ja panttiin uusi katto.

Sittemmin pantiin kaunis paasikiwinen aita firrkon ympäri.

Nykyjään kootaan rahoja, joilla aiotaan maalata firrko sisältä sekä ulkoa.

W. 1779 kesäkuussa alettiin nykyisten kellojalkain rakennus ja valmistui 1780. Rakentajana oli edellämainittu Johan Salonen. Tornisja on 3 kellon sijaa, waan ainoastaan 2 kelloa, joista pienempi on tuotu Tukholmista w. 1724. Sen yhdellä siwulla on kirjoitus ME FECT GERHARDT MEGERHOLMLÆ 1724 ja toisesja: FVARG PASTORE SAVITAIPALEENSI HENRY LANGEL VERPESSERT. Suurempi kello hankittiin Tukholmasta 1779 ja soitettiin toisena adwenti sunnuntaina ensimmäisen kerran. Maksaa 193 ruplaa kaikkien kulunkien kansja, ja painaa 30 leiw. 15 naul. Yhdellä siwulla on kirjoitus: „Sawitaipaleen seurakunnan ämä firrkon kello, toimitettu firrkoherra Carl Henrich Wenterin Gauta Stokholmista Af Galla pica vuonna 1779“. Toisella siwulla on ristiinnaulitun Kristuksen kuva. Molemmat kellot owat hywä ääniset ja kokonsa suhteen hywin kuuluvat. Suurempi kello sanotaan olleen ennen wieläkin kuuluwampi, waan kun haffasiwat pois wähäisen walonastan sen sija laidasta, niin siitä oli ääni wähän heikontunut. Shynä lienee wähemmin kuuluwaisuuteen myös sekin, että w. 1846 kellojalkain korjauk-

jesä suurentui kellojen ympärys-kupu paljon entifestään. Hautausmaassa oli ennen hirsinen aita, waan piispa K. G. Dttelin'in käsystä tehtiin se kivistä. Kivet ovat melkein kaikki Kuolimoinjärven rannalta koottuja harmaita paa-
fia. Se waan on ikävä nähdä, ettei rakennuksessa ole käytetty minkäänlaista riitinkiä johtona, ehkä tilaisuus maan suhteen olisi sen aiwan hyvin myöntänyt. Mitään vanhempia hautamerkkejä kuluncelta vuosisadalta ei täällä ole nähtävänä. Minoastaan eräs kammio on säilynyt näihin vuosihin asti kokonaisena ja kutsuttu „komentantiu rouwan kammioksi“. Mainittu rouwa sanotaan kuolleen Kärnänskossella ja wetokelloa oli sille hautaan tuotaisja soitettu yli 3 wirstaa Pyskalliolta asti. Soittajana oli Esajas Marttila ja sai palkinnoksi 1 rupl. pantossa. Herraswäen haudoilla ovat puiset pisteet ja tohtori J. Strähmannin ja pastori G. M. von Hertzen haudalla kultapuustaweilla kowerretut kivet.

Edelliseen kertomukseen katsojen luulisi, että Sawitai-
paleessa on ollut waan yksi ainoa papin tila meidän päi-
wihin saakka. Waan niin ei kumminkaan ole ollut. Sillä, niinkuin ikuisesti kiitettävä maamme kenraalikuvernööri Pietari Brahe oli ensimmäisenä hallitusajanansa waiuttanut kirkkoherran puustellin perustamiseen Sawitai-
paleessa, niin toimitti hän toisena hallitusajanansa myös kappalaisenkin asettamisen, koska se luultawasti wäen lisääntymisen tähden, nähtiin hdyhdylliseksi.

Niin huikentelewainen ja moitittu kun Kristiina kuninkaan hallitus muutoin lienee ollutkaan, on Sawitai-
paleella hänen ajastansa kumminkin se kiitollinen muisto, että silloin saivat ensimmäiset wakinaiset Lutherilaiset pap-
pinsa, jolle hallitus lupasi muutamia autio-tiloja puustel-
leiksi. Noin kymmenkunnan vuotta lienee ensimmäinen, kan-
san puheessa Riiski-Lauriksi kutsuttu, kirkkoherra ollut täällä yksinäisenä pappina kunnes hänen poikansa Pietari Fabri-
cius tuli ensimmäiseksi kappalaiseksi noin vuoden 1650 pai-

koilla. W. 1640 näyttää hän saaneen, kappalaisen puustel-
lin ehdoilla, kreivi P. Brahelta lupauksen erään antiotilan
wiljellykseen. Waan warsinainen asetus wakinaisesta kapp-
palaisen puustellista näyttää annetun vasta toisen kapp-
alaisen Johan Montanuksen pyynnöstä w. 1665, joka wa-
paasti suomennettuna on näin kuuluwa:

— Kuninkaallisen majesteetin määräämä Wiipurin ja
Sawonlinnan läänin kuvernööri Jakob Lörneskiöld Run-
torpin, Räisälän ja Lissinan omistaja.

Tekee tietäväksi, että nimitetty kappalainen Sawitai-
paleen pitäjässä hywin oppinut herra Johan Montanus on
tällä esille tuonut tuomarin, hywin hymärtäväisen Elias
Haraldssonin 28 päivänä Tammiukuuta tänä vuonna an-
taman todistuksen, sisältävä, kuinka hän neljä vuotta sitte
on hoitoonsa ottanut yhden antiotilan Raskein kylässä Sa-
witai-paleen pitäjässä $\frac{1}{6}$ werotilan, jonka Matti Kriston
poika oli wiljelemättömäksi heittänyt, siinä tarkoituksessa että
saada nauttia sitä kappalaisen puustellin ehdoilla, mutta
sitten on sama tila viimeisessä kerraali tarkastuksessa tul-
lut otetuksi rakunaluetteloon, jonkatähden hänen nyt tähtyy
warusta rakuna; ja lautakunta on kuitenkin todistanut,
että sama tila neljä vuotta sitten oli autiona, ja paitsi
sitä eräs karkulais-sotamies, joka siellä oli oleskellut, että
sen pellot olivat aiwan maatuneet ja aidat kokonaan maa-
han rauenneet; kellowollisia huoneita ei siinä ollut, paitsi tu-
pa, silloin kun herra Johan sen hoitoonsa otti. Ja asetet-
tuansa kirjalliset takausmiehet, jotka ovat Grels Wääräjalka,
Matti Behrsson Lauhaniemestä ja Sigfrid Karhu, jotka
sitoutuivat vastaamaan (selkoa saamatointa) lain jälkeen;
jonkatähden, ja koska hän nyt pyhtää, että saada sanottua
tilaa wiljellä ja omistaa ja siinä jotakin wapauksia tilan
parempaan kuntoon panemiseksi nauttia; kaikki, niinkuin hä-
nen kuninkaallisen majesteettinsa armollisin tahto on, sallit-
aan hänelle tämän kautta, että hän samaa tilaa kaikkine
sen alle kuuluwine omaisuuksineensa, jotka wanhastaan sen

alle kuuluneet ovat tai vasta laillisesti voitettua taidetaan, että ruokota, wiljellä ja nauttia sitä weroa ja niitä wapai-suukfia vastaan, jotka siitä ruunulle suoritetaan. Ja tilan parempaan kuntoon saattamiseksi sallitaan hänelle, herra Johanalle, kolmen vuoden wapaus kymmenykistä, warsinaisista ja satunnaisista maksuista alkain siitä ajasta jolloin hän tilan hoitoonsa otti, kuitenkin manttaali-, laakmanni- ja tuomarin maksujen suorittamisen poikkeuksella. Ruunun wallesmannin ja muiden asianomaisten seurattawaksi. Unnettu Wiipurin linnassa 15 p. Maaliskuuta 1665.

Jakob Törnefiöldh.

Zachar Rechart.

Nyhjään ei sanottu tila kumminkaan ole enään kap-palaisen puustellina, waan on jo kauan sitte waihdettu Nhytiela nimisen tilan kanssa Pöntyjän kylässä noin 2 wirstaa kirkolta Taipalsaarella päin.

Kirkollisista waiheista kertoessa sopiaa lisätä tähän vielä erään kansantarinan, joka useampia vuosikatoja on säilynyt kansan muistossa ja on luultawasti wanhempi kun kaikki historialliset muistoon panot, joita täältä ennen on kirjoitettu. Asia on nimittäin semmoinen, että lähellä nyhystä kirkkoa on wähäinen mäen kukkula, jossa näyttää wanhempina aikoina olleen suuri koiwu-metsistö, sillä vielä näihin aikoihin asti on siinä useampia jättiläiskoiwuja seisonut ja seisoo vieläkin joku, ehkä ne wuosiwuodelta näyttävät harweneewan. Siinä on luultawasti Wäinön aikana, ennen kristin uskon saarnaamista, ollut pyhä puisto Jumalan palveluksen keskuutena näillä seuduilla. Sillä tarina kertoo, että kun ensimmäisen kerran täällä katoliseen aikaan rakennetussa kirkossa wietettiin Joulu-juhlaa, niin oliwat muka „hiijet“, joiksi tämän mäen asukkaita sittemmin kutsuttiin, kengittäneet hewosiansa koko yön, ja ensimmäistä wirttä kirkossa laulettaisja lähteneet Kuolimoinjärwen jälle ja huutaneet mennessänsä: „Morowan wuoreen! Morowan wuoreen!“ Mainittu wuori on Suomenniemellä noin 10 kun-

nan wirstan päässä Savitaipaleesta, ja siinä kansa vielä tänäkin päivänä luulee asuvan itse piruja, ehkä se luulo, päivä päivästä saapi yhä leikkillisemmän muodon.

Ukiasa on kumminkin aivan luonnollinen syyn-aine luuloon. Sillä sanotussa vuoressa on luonnon muodostama holvi eli kammio, johon waan vähäisen unni-suun moisen aukon kautta pääsee sisälle tunkeutumaan. Ollen talwitien warrella käyvät matkustawaiset usein tätä koloa katso-
 masssa. Uteliaisuudesta, nähdäksensä itse sarvipäitä, tunkeutuvat tulitikki walkea kädessä sisällekin. Waan ei ole kuultu, että kukaan olisi vielä koskaan tawannut isäntiä kotoa. Luultawasti on heillä muita tärkeimpiä asioita toimitettavana kun tämmöisen vuoren isännöiminen. Ukia on kumminkin aivan todenmukaisesti ja luonnollisesti semmoinen, että sanotulla „Hiijen mäellä“ on ollut pakannallinen jumalanpalvelus eli uhripaikka, jota owat hoitaneet pakannalliset papit eli uhripyhimykset pyhien kalujensa kanssa. Waan kun Wiipurista ja Lappeenrannasta lähetetyt munkit olivat saaneet kansan matkustus-saarnoillansa kääntymään ja suostumaan kristinuskoon, ja joulujuhlaa wietttämään kokoontumaan nyhjisen pappilan rantapellossa olewaan taloon, sillä siinä tarina sanoo ensimmäisen katolisen kirkon olleen, niin eiwät luultawasti pakannalliset pyhimykset kärsineet nähdä eikä kuulla uutta Jumalan palvelusta, waan muuttivat tawaroinensa pohjoiseen päin, nyhjijelle Suomenniemelle, jossa luultawasti saivat vielä jonkun ajan jotenkin rahallisesti uskontoansa harjoittaa. Saadaksensa kansan kamofjumaan entistä Jumalan palvelustansa ja siitä paik-
 kaakin, jossa sitä pidettiin, nimittiwät luultawasti munkit, entisen pyhän paikan „Hiijen-mäeksi“. Tämä tarina antaa myös syytä siihenkin arweluun, että sanotulla mäellä asuwaiset owat myös saattaneet olla aivan wanhaa asukasheimoa näillä seuduilla, joita uudemmat asukkaat olisuwat kutsuneet hiijiksi, ja jotka olivat kuolemaan asti lujat isiensä uskonnossa waikka kotonakin sentähden täytyi kylmille jät-

tää. Uskottavampi kumminkin lienee se, että munkit ovat sen nimen heille antaneet pakanallisen uskontonsa vuoksi. Pakanallisen aikakauden jumalanpalveluksen jätteinä lienee säilynyt vielä kauvan muutamia hirmuusia ja kauhistavia-kin tapoja aina nykyisiin vuosifatoihin asti. Niinpä kertoivat vanhat tähtenä totena, että muutamissa taloissa on täällä elätetty ja jumaloittu käärmeitä. Tietävätpä vieläkin aiwan nimellensä mainita niitä talojen emäntiä, jotka „piisuloitansa“, joiksi elättiänsä kutsuivat, ovat kaukalosta juottaneet maidolla. Muutamissa taloissa sanotaan niiden asunto olleen saunassa, ja karttuneen niin suuressa määrässä, että ihmisten saunaan mennessänsä täytyi ensin hädistää „piisuloita“ syrjäyttämään, etteivät olisi tallanneet näitä lemmittyjä elättiä. Olipa eräässä talossa minä ensi kerran lypsämässä ollessaan tietämättänsä tappanut maitoa hakewan „piisun“. Waan saanutkin sitte aika saarnan eukoltansa ja vieläpä päälliseksi oli eufon ennustuksen mukaan kuollut talon parahin lehmä aiwan kohta. Nykyjäänkin vielä harjoitetaan monenlaisia lufemattomia taikauksia kaikissa elämän kohdissa, waan totuuden sanan edessä täytyy niiden viimein kokonaan poistua. — Eräs leskirouwa on nykyään rakentanut kartanon „Hiijen-mäjelle“ ja kuuluu waatimaan sitä kutsumaan Rauhamaeksi. Waan kyllä se hänen aikansa ainakin „Hiijen-mäkenä“ pshyh, ja wäärinhän se olisikin niin wäähäpätöisestä syystä muuttaa wanhaa historiallista nimeä. Morowan wuori on ollut täällä tyttölöille pelättävänä paikkana samoin kun Rhyöpeli muissa feuduisissa maattamme. Waan näin hywänä naimawuotena ei tarwinne sitäkään pelätä.

Pappina on täällä ollut 12 kirkkoherraa sekä 12 kappalaista. Niistä ei ole yksikään kirkkoherra muuttanut pois, waan ovat kaikki kuolleet täällä, joista 2 aiwan äkillisesti. Nimittäin yksi saarnastuolisissa ja toinen Kuolimonjärwen jäällä, matkustaisiansa Suomenniemelle. *)

*) Suomenniemelle rakennettiin ensimmäinen kirkko 1689 ja eroitettiin Sawitaipaleesta itsenäiseksi pitäjäksi 1/10 1866.

Kirkkoherra P. A. Europæus oli, paitse uskonnollisia tietojansa, myös niin taitava kielissä, että osasi puhua ja kirjoittaa kuutta kieltä. J. Stråhlman oli myös jumaluusopin tohtori. Kaikkia pappejaansa muistelee kansa kiihtöllijuudella. Jos josjakin on puutteitakin ollut, niin on ne heidän kuolemansa jälkeen kokonaan unhotettu. Rauha heidän tomullensa!

Kirkkoherroina ovat olleet:

1. Laurentius Petri Fabricius (1639—1663).
2. Petrus Laurentii Fabricius (1663—1668).
3. Mathias Montanus (1670—1682).
4. Michael Matthiæ Heintzius (1682—1718).
5. Henrik Langell eli Langelius (1720—1725).
6. Mathias G. Avennarius (1727—1736).
7. Petter Heintzius, rowasti (1737—1777).
8. Karl Henrik Winter, rowasti (1778—1794).
9. Petter Adolf Europæus, rowasti (1795—1825).
10. Johan Stråhlman, rowasti, jum. op. tohtori (1827—1845).
11. Karl Magnus Kjellman, rowasti (1846—1872).
12. Anders Rosberg (1873—1877).
13. Viktor Olof Besonius, nimitetty

Kappalaisia: a) emäpitäjäsä:

1. Johan Matthias Montanus (1660—1670).
2. Michael Heintzius (1670—1682).
3. Mathias Montanus (1683—1730).
4. Johan Carmelin (1730—1738).
5. Laurentius Pajander (1739—1740).
6. Jonatan Gestrin (1740—1749).
7. Dawid Platån (1749—1787).
8. Dawid Platån, edellisen poika (1789—1802).
9. Adolf Fredrik Wennander (1802—1832).
10. Dawid Arenius (1833—1839).

11. Gustaf Magnus von Hertzen (1840—1874).
12. Johan Fridolf Relander (1878).

b) Suomenniemen kappelisja:

1. Johan Plogman (1689—1724).
2. Laurentius Pajander (1727—1739).
3. Gustaf Zylenius (1739—1764).
4. Bernhard Jsaak Bertram (1765—1773).
5. Johan Westrin (1774—1782).
6. Anders Rågback (1783—1791).
7. Adam Bötman (1793—1799).
8. Anton Ulrik Bergman (1800—1838).
9. Henrik Johan Savander (1839—1859).
10. Viktor Olof Pesonius, ensimmäinen kirkkoherra (1860).

Kansan opetuksesta.

Sanomalehtiä lukevasta yleisöstä luultavasti moni ajattelee, että Savitaivalaiset ovat kiivaimpia kansakoulun vastustajoina, ja siten tyhvimpiä ihmisiä ehkä koko maailmassa. Sitä väärää luuloa toivotaan seuraavan selityksen vähän walaisewan. Ensimmäinen kysymys kansakoulun rakentamisesta oli täällä tietääksemme jo yli 70 vuotta sitten, josta suomeksi kirjoitettu pöytäkirja on näin kuuluva: „W. 18°/s05 pidettiin yhteinen pitäjän-kokous, jossa seurakunnan kirkkoherra luki alttarilta korkean Esiwallan tahdon jälkeen ylösrakettawain kouluin asetuksen, ja kysyi mitä he tästä asetuksesta ajattelewat. Silloin edestuotiin yhdeltä ja toiselta useampia edesfeisowaisia esteitä, joiden tähden tämä ajetus tässä seurakunnassa ei taidettaisi soweliasti warteen saada. Pääasiallinen este sanottiin olewan se, että suuri, jos eikö suurin osa seurakunnan asuwaisista on usiampain katowuotten kautta erinomattain joutunut raskaasen köyhyyteen, jonka tähden enimmäkseen seurakunnan jäsenet olis woi-mattomat kantamaan sitä kustannusta, kuin yhteen niin

suureen asetukseen tarvitaan, kuin myöskin ylöspitämään lapsia koulussa koko talven, ilman että heistä olisi pienintäkään apua talonpidon toimituksissa.

Kylän-kouluin suhteen taas lyhdyttiin se este, että talot muutamissa kylissä ovat 5 ja myös 8 wenäjän wirs-tan päässä toifistausa, jonka tähden koulun käyminen tulisi talven ajalla vähäisille lapsille sekä raskaaksi että vaaralliseksi. Tätä vastaan muutamit läsnäolewista edeskantoi-wat: että nämä esteet kyllä itsessään ovat perustetut, mutta jos kuitenkin Hänen Keisarillinen Majestetin korkein tahto on se, että senkaltainen pitäjän-koulu, kun nyt julistettu, on kaikin mokomin tässäkin seurakunnassa pitää ylösrakettaman, niin anopi uskollisten alamaisten welwollisuus, että me nöyryydessä siihen tyhdyimme ja woimiamme myöten pyh-dämme edesauttaa sen suuren ihmisten ystävän meidän korkeasti rakastetun keisarimme Aleksander sen I:en hywän suowaista aiwoitusta, joka tarfoittaa meidän lastemme ja wastatulewaisten sukun opetuksen ja onnellisuuden päälle.

Suomenniemen kappelista saapuwilla olewaijet ilmoit-tivat: etteiwät he edellä mainituista syistä suostu senkal-taisen pitäjänkoulun rakennukseen, kuin julistus sijälläns piti.

Päätökseksi ilmoitti pitäjän kirkkoherra (prowasti Eu-ropæus), että mielellään antaa pappilan tilukselta tynnyrin-alan walmista peltoa sen ylösrakettaman pitäjän koulun tarpeeksi."

Täten näyttää loppupäätökseksi tulleen että koulu kum-minkin rakennetaan. Koulupaikaksi olivat kuntalaiset kirkko-herran suostumuksella wallinneet Kiwiniemen. Ja w. 1809 näyttää koulun käwijöitä olleen niin paljon, että koulumes-tari, luffari Dalin, pyysi palkan-lisäystä koulumestarin wi-rasta, muutoin sanoi siitä luopuwansa. Kouluttajan ja luffarin wirat olivat yhdistetyt, ja Dalin toimitti niitä wirkoja wuodesta 1794, jolloin Kalle Platan wanhuuden heikkouden tähden otti hänen wiransa toimittajaksi. Kou-luttajan palkka oli silloin 6 kopekkaa pankko-rahasa jokai-

felta sawulta eli yhteensä 14 ruplaa pankossa. W. 1805 nousi palkka jo lähes 15 ruplaan, waan sitäkin ahkera kouluttaja katsoi vähäksi. Silloin suostuivat kuntalaiset maksamaan 1 kapau rukiita kustakin talosta ja 12 kopekkaa torppailta ja läpjiämeltä seuraawalla muistutuksella: „Sitä vastaan on luffarin welwollisuus tästä lähin niinkuin tähänkin asti ahkerasti opettaa lapsia niinä aikoina kuin koulua pidetään ja siinä siwussa edes-katsoa kouluhuoneen polttopuilla“. Tällä kannalla näyttää koulu kestäneen useita vuosikymmeniä. Koulupalkoa ei ollut muilla kuin heikkolukuisilla, ehkä paremmatkin saivat koulussa käydä, jos tahtoivat.

Wielä useat nyhäään elävät wanhemmat ihmiset muistelewat koulu-aikojansa, jolloin kämmenet toisiansa oliwat niin turwonneet ja hellät, etteiwät saaneet niillä tuffaansa harjatukfi ja leipää leikatukfi. Se oli seuraus hywästä koulu-kurista. Paitfi kylän lukuisia, saiwat hywälukusetkin lapset wapista kouluttajansa edessä silloin, kun hän ajeli saatawiansa pitäjältä. Koetukset oliwat monenlaiset ja tuomiot ankarat. Puustawia näytettiin tawallisesti formien wälistä katsomalla, tahti kirja ylösalaisin käännettynä. Onneton se, jota ei koetuksessa hywäksyhty. Silloin sai hän oppia tuntemaan kuinka lujasti tuffa-willansa istuiwat pääsfänsä. Rippikouluisia luetti kouluttaja tawallisesti Heluntain epistolata sisältä, ja ulkoluku piti juokseman ilman henkäsemättä kappaleen alusta loppuun, jos ken toiwoi tuffaksensa hywä-lukuisen joukkoon otetukfi. Paitfi edellä mainittuja kuritukfia, oli wieläkin suurempana pelkona jalkapuu. Siinä pantiin jalat kahden päällekkäin asetetun hirren wäliin, joihin oli tehty senverran koloa, etteiwät säärilut rutistuneet. Sellaisessa asemassa sai onneton istua tahti loifoa koko kirkkoajan kirkon edessä kaikkien pilkattawana. Sama kone on wieläkin, ihme kyllä, kirkkomme porstuasassa, ehkä ei sitä ole enää vuosikymmenillä käydetty. Uivan luonnollista oli, että lapset näin ankaralla kurilla oppiwat, tai

paremmin sanoen, vanhemmat pakoitettiin opettamaan lapsensa lukemaan; ja sitten ei kouluttajalle viimein jäänyt muuta työtä kouluttajan viran puolesta, kuin palkkansa ajaminen. Tätä etua saivat he käyttääkin useampia vuosia kunnas vasta puolitoista vuosikymmentä sitten määrättiin kouluttaja kiertämään pitäjällä, ja 7 vuotta sitten otettiin vielä toinen kouluttaja lisäksi. Tätä ennen, eli w. 1869, olivat kuntalaiset kumminkin yksimielisesti päättäneet rakentaa nykijien asetusten vaatiman kansakoulun. Senjälkeen suostuttiin maksamaan vähäinen summa jokaiselta täysi-ikäiseltä vuodessa kansakoulun rahastoon. Ne rahat, jotka kuntalaiset saivat maksamiinsa hävittäneiltä hoito-herroilta, lupasivat he myös yksimielisesti kansakoulun kassaan. Nämä rahat ovat olleet useampia vuosia Wiipurin pantissa kasvulla. Muutamia vuosia sitten koettivat kuntalaiset saada kirkolla olewan kunnan rakentaman festikiewari talon kansakoulujensa, waan saivat kieltävän vastauksen asianomaiselta wirastolta. Sentähden ovat kuntalaiset neuvotelleet ja suostuneekin käyttämään vanhat maksamiinsa, joissa vielä ovat aivan kovat hirret, rakennettavan kansakoulun tarpeiksi.

Kunnalle tulleita wiina-wero-rahjoja on myös luvattu kansakoululle.

Wielä paljon muitakin ovat kuntalaiset kansakoululle luvanneet viimeisinä aikoina, joista käwisi pitkäksi tässä luetteleminen. Luulen kunnioitettawan lukijan näistäkin mainituista koulun puuhista ja myönnhyksistä näkewän, etteivät Sawitapalaiset ole kansakoulun vastustajia, ei ainakaan enemmistö; ja warsinkin on huomattawa se seikka, että tässä edellämainitut koulun valmistus-puuhut ovat kunnan ukot alkaneet ja päättäneet itse, minäkään wirallisen mahdin tahi herrain siihen vaikuttamatta.

Kyläkunnat.

Sawitapaleessa on seuraawat kylät:

Sawo.

Luotolaks.

Hyökkälä.
 Jokeinmaa.
 Kärpäis.
 Kunttula.
 Korkola.
 Karhula.
 Kaihtula.
 Kasksi.
 Khyliällä.
 Koskiis.
 Kuuivais.
 Korhola.
 Kurhila.
 Laiffiais.
 Luotola.
 Lyyhtikkälä.

Lamminpää.
 Monola.
 Marttila.
 Niinimäki.
 Paukula.
 Purtoismäki.
 Pöntilä.
 Pettilä.
 Peltoinlahti.
 Rantala.
 Ratasalo.
 Rahikkala.
 Sufiwuori.
 Säänjärvi.
 Solkiis.
 Savitaipale.

Näissä kylissä on yhteensä 36 manttalia maata, ilman pappilan tilaa, joka yksinensä on lähes manttalin suuruinen. Hoviloita ei ole muuta kun vähäinen Oikkola, jota maansa puolesta tuskin voisi hoviksi sanoa. Rustholleja on useita, ehkä nekin kaiffi ovat jo jaetut jotenkin pieniin osiin. Zakamattomia taloja on ainoastaan vaan 3: Purtonen, Hultto ja Hinkkala. W. 1840 ja 1841 toimitettiin täällä kylien ja talojen väljäksi eli isolohto, josta kansalle oli sanomatoman suuri hyöty töitten tekemisen suhteen. Sillä yhteiset työt kulkivat paljoa hitaammin kun yksityiset.

Elatuskeinot ja varallisuus.

Päaelatuskeino täällä on maanviljelys ja karjanhoito. Kasvenpoltto on näihin vuosihin asti ollut vielä jotenkin yleinen. Vaan nyhjään on läänin maanviljelyksen neuvoja ruvettu tilaamaan enemmän kuin misfään muualla koko läänissä. Toivottava siis on, että maanviljelys saapi täälläkin ajanmukaisia parannuksia.

Matti Simpura on saanut useita palkintoja maanviljelyksestä ja lienee siis muista uusimuotisempi.

Kääntövauroja on ruvettu hywin uutteruudella viljelemään, johon paljon vaikutti entinen läänin kynnönneuvoja E. Grönroos. — Karjanhoito on vielä jotenkin Wäinön aikuisella kannalla ja kalastus ei anna riittävää kotitarvistakan. Pankki-welkoja ei Savitaipalaisilla ja Suomen-

niemeläisillä ole. Tarwitsewaiset saawat aina omasta kunnasta rahaa sekä riistaa. 27 p. Elof. 1823 wahwisti Keis. Senaatti säännöt Sawitaipaleen ja Suomenniemen yhteisille makasiineille. Hoitajan, jahtiwouti Paqwalinin tilin mukaan, 11 p. Maaliskuuta 1831, oli makasiinisä yhteensä 328 thynn. 1 kapp. rukiita, 5 thunnhyriä otria ja 38 thynn. 25 kapp. kauroja. 15 p. Heinäk. 1832 walittiin makasiinin Johtokunnan puheenjohtajaksi nimismies J. Cajander, jongan hoidolla makasiini thyjentyi aiwan tietämättömiin muutamissa vuosissa. Perilliset tuomittiin maksamaan kaiken riistan edellämäinitun tilin mukaan. Sen perästä ei ole makasiinisä riistaa ollut.

Räsityhöläisiä on paljon, joista sepät owat erittäin mainittawat.

Naiset walmistawat itse waatteensa, paitsi kirkkohuiveja ostawat laukku-rhysiltä, joita täällä liikkuu hywin tiheään.

Kulkuneuvot owat hywät. Sillä kunnan yhteisiä maanteitä on noin 11 peninkulmaa. Sawitaipaleen kirkolta menee 2 tietä Lemille, 2 Suomenniemelle, 1 Taipalsaarelle, 1 Luumäelle ja 1 Walkialaan.

Warkaukset owat aiwan harwinaisia, ja siwehdellinen elämä jotenkin hywä. Sillä awiottomia lapsia syntyy keskimäärin 2 wuodessa, ehkä henkiluku on 6000, ja wielä päällijeksi se ikäwä numero, että naisia on noin 300 enemmän kun miehiä. Miehiä muuttaa paljon Pietariin ja Wenäjälle ja owat erittäin siellä kunnostaneet itseään puutarhurina. Sawupirttejä on enään aiwan harwassa; mutta muut rakennukset owat wanhanaikuisia.

Ennen oli Partakoskella saha ja mylly, waan nyt ei jauha enään hywin myllykään, kun monien riitain perästä wiimein koski päätettiin awonaiseksi. Muita woimallisia wesi-myllyjä on useita ja puolenkymmentä tuulimyllyäkin. Kauppapuoteja on 4, joissa kahwin kauppa on näinä vuosina hywin kukoistanut. Olutta ei pidetä kaupaksi, joka olkoon kauppiollemme kunniaaksi mainittu. Waan salawinaan kauppiota on ilmestynyt useita, joista muutamat owat jo linnasfakin istuneet.

~~~~~
Sinta: 50 penniä.

Oikaistavaa:

Kylien nimiin on lisättävä:

Tuhtala.

Uiminniemi.

Wäljoki.

Walkolanmäki.

Wirmajärwi.

Sivulla 18, 6 rivi alhaalta luetaan: Dawid Ahtiensaari,
lue: Johan j. n. e.

Printa: 50 peniã.

40-
X

LAPPEENRANNAN MAAKUNTAKIRJASTO

92.874

PK C

LINDH, A.

LYHYKÄINEN HISTORIALLINEN JA
..SAVITAIPALEEN PIT.

>>18066127 001 1 PKC